

Ломачинська І. А.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії та історії економічної думки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Аджадж Л. І.

*студентка спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*

Lomachynska I. A.

*PhD of Economics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economical Theory
and the History of Economical Thought
Odessa National University named after I. I. Mechnikov*

Adzhadzh L. I.

*Student Majoring in International Economic Relations.
Odessa National University named after I. I. Mechnikov*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТНК ТА ЇЇ РОЛЬ У РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

INNOVATIVE ACTIVITY OF TNCS AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF WORLD ECONOMY

Анотація. В статті досліджено сучасні особливості транснаціоналізації світової економіки. Особливу увагу приділено інноваційній діяльності ТНК. Здійснено регіональний та галузевий аналіз інноваційної діяльності ТНК на сучасному етапі розвитку світового господарства. На основі регресійного аналізу виявлено особливості впливу транснаціоналізації та інноваційної діяльності компаній на зростання світової економіки.

Ключові слова: ТНК, транснаціоналізація, інноваційна діяльність, міжнародна виробнича діяльність, інвестиції в технологічний розвиток.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Сучасний погляд на розвиток світової економіки ґрунтується на зміні парадигми економічної політики щодо забезпечення високих темпів економічного зростання за будь-яких умов та орієнтації до більш виваженої з погляду довгострокових перспектив мети, змістом якої є створення умов для ефективного, стабільного, орієнтованого на багатосторонність розвитку економіки.

Розвиток процесів глобалізації та транснаціоналізації, що є домінуючим в системі сучасного світового господарства, призводить до посилення інтенсивності міжнародного руху факторів виробництва, розширення сфери міжнародного поділу праці, зростання масштабів та зміни структури міжнародного торгівельного обороту. Разом із цим, саме ці процеси призводять до зміни міжнародної економічної політики, яка забезпечує функціонування координуючих та регулюючих інститутів на глобальному рівні.

На сучасному етапі розвитку світового господарства спостерігається посилення взаємозв'язку між усіма компонентами міжнародних економічних відносин. Процеси транснаціоналізації визначили феномен злиття ринків окремих продуктів, що вироблялись найбільшими ТНК, стали в основі глобалізації світової економіки. Розміщуючи окремі частини і стадії відтворювальних процесів на території різних країн, транснаціональні компанії (ТНК) являють собою найпотужніші угруповання корпоративного бізнесу, що діють у світових масштабах і відіграють провідну роль у посиленні міжнародної економічної взаємозалежності. Через структури ТНК протікають фінан-

сові та товарні потоки, які є визначальними для розвитку світового господарства.

Серед основних причин переваги корпорацій, пов'язаних з транснаціоналізацією, однією з ключових виділяють здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій, продукції та уникнення бар'єрів під час входу фірми на ринок певної країни за допомогою прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Аналіз останніх публікацій. У науковій літературі багато уваги надається питання вивчення діяльності транснаціональних компаній. Окремо значного фокусу набирає і сфера інноваційної діяльності компаній як важливий елемент сучасної конкурентоспроможності. Різноманітні аспекти цього вища досліджені в роботах таких зарубіжних і українських авторів як К. Вейлерт, І. Крилов, М. Левицький, В. Палехова, А. Поручник, С. Радзівська, Л. Руденко-Сударева, Н. Руденко, Е. Сілвер, Дж. Стігліц, С. Якубовський та інші. Питаннями вдослідження безпосередньо інноваційної діяльності займаються С. Мікаелян, Л. Овчарова, В. Охота, Ф. Шерер та Д. Росс та інші. Разом із цим, дана проблема потребує подальшого дослідження, зокрема в контексті сучасних тенденцій розвитку світової економіки.

Метою статті є визначення сучасних умов здійснення інноваційної діяльності транснаціональних компаній та вплив цієї діяльності на розвиток світового господарства в умовах сучасних глобальних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Непередбачуваність розвитку світової економіки спричиняє високі ризики економічної діяльності. В таких умовах і формуються

сучасні закономірності та протиріччя розвитку міжнародної економічної діяльності.

Важливо зазначити, що на сучасному етапі існують численні тенденції розвитку світової економіки. Ці тенденції становлять середовище в якому реалізуються [1-2]:

1) збільшення та розширення обсягів товарообміну;
2) трансформація системи міжнародного поділу праці, коли країни, що розвиваються шукають своє місце в міжнародному виробництві, що змінює потоки товарів та послуг у світовій економіці;

3) протиріччя тенденцій лібералізації економічних політик країн та протекціонізму національних інтересів;

4) поступове поглиблення регіональної інтеграції;

5) інтенсифікація глобальних проблем, що змушує шукати все нові шляхи їх вирішення та способи співпраці;

6) та зростаюча роль ТНК, які є учасниками окремих форм міжнародних економічних відносин, так і з часом все повніше охоплюють всю сукупність цих форм;

На фоні основних тенденцій сучасного світового господарства слід виділити, що всі перелічені тенденції так чи інакше сприяють одна одній, і особливе значення останні десятиліття набуває зростання масштабів ТНК.

У світі на сьогодні налічується близько 80 тис. ТНК і приблизно 850 тис. їхніх іноземних філій. Гостра конкурентна боротьба, пошук шляхів доступу до дешевих ресурсів змушує ТНК розширювати ринки для інвестування. В результаті можна засвідчити подальше розширення міжнародного виробництва (табл. 1), обсяги якого в 2014 р. перевищили 36 трлн. дол. США. А обсяг активів іноземних філій ТНК зріс до рекордного значення 102 трлн. дол.

Таблиця 1

Показники міжнародного виробництва ТНК 2012-2014 рр.

Показники	2012	2013	2014
Обсяги продаж іноземних філій, млрд дол.	31687	33775	36356
Загальні активи іноземних філій, млрд дол.	88536	95230	102040
Експорт іноземних філій, млрд дол.	7469	7688	7803
Транскордонні злиття і поглинання, млрд дол.	328	313	399
Додана вартість, млрд дол.	7105	7562	7882
Зайнятість в іноземних філіях (тис чол.)	69359	71297	75075

Джерело: [3]

Лише в 2014 р. глобальний приплив ПІІ збільшився на 9% і становив 1,45 трлн дол. За оцінками експертів ЮНКТАД, світові потоки ПІІ збільшилися у 2015 р. до 1,75 трлн дол. і в 2016 р. досягнуть 1,85 трлн дол. Зарубіжними філіями ТНК в 2014 р. було реалізовано продукції на 36,4 трлн дол. та забезпечено зайнятість близько 75 млн осіб, що становить понад 20% зайнятості світової робочої сили.

Особливістю розподілу потоків ПІІ в 2014 р. було зменшення припливу в розвинені та перехідні країни та збільшення до рекордних позначок в країни що розвиваються. В розвинені країни притік інвестицій скоротився на 28% до 499 млрд дол., найбільше в такі країни як США, Ірландія, Бельгія, Франція, Іспанія, хоча деякий приріст ПІІ був характерний для Великої Британії та Швейцарії (табл. 2).

Притік інвестицій до перехідних країн знизився на 52% до 48 млрд дол. через спад зацікавленості іноземних інвесторів на фоні регіональних конфліктів та санкцій. Проте в країни, що розвиваються ПІІ збільшилися на 2% до 681 млрд дол. завдяки потокам до азіатських країн. Крім того, за

даними 2014 р. азіатський регіон став найбільшим інвестором, який вклав близько 468 млрд. дол. або 35% від загального світового потоку прямих іноземних інвестицій [3].

Таблиця 2

Розподіл ПІІ за рівнем розвитку країни 2012-2014 рр. (млрд. дол.)

Регіони	Приплив ПІІ			Вивіз ПІІ		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Розвинуті країни	880	517	566	1216	853	857
Країни, що розвиваються	725	729	778	423	440	454
Країни з перехідною економікою	95	84	108	73	54	99

Джерело: [3]

Як і раніше, найбільша кількість ТНК базується в США, що характеризує США як Батьківщину наймогутніших компаній (табл. 3). Саме такі компанії зазвичай реалізують глобальні стратегії діяльності та є пізнаваними в більшості країн світу.

Таблиця 3

Найбільші компанії світу за рівнем капіталізації

2014	2015	Назва компанії	Капіталізація, млрд. дол.	Доходи (нет), млрд. дол.	Країна
1	1	Apple	724,773	39,510	США
2	2	ExxonMobil	356,548	32,520	США
5	3	Berkshire Hathaway	356,510	19,872	США
4	4	Google	345,849	14,444	США
3	5	Microsoft	333,524	22,074	США
16	6	PetroChina	329,715	17,268	Китай
7	7	Wells Fargo	279,919	23,057	США
6	8	Johnson&Johnson	279,723	16,323	США
21	9	Ind.&Comm. Bank of China	275,389	44,441	Китай
14	10	Novartis	267,896	9,432	Швейцарія

Джерело: [4]

Загалом, можна стверджувати, що компанії походженням зі США, дуже активні у всіх сферах та галузях діяльності. Однією з небагатьох галузей, де американські компанії поступаються європейським це – фармацевтичне виробництво та біотехнології. Найбільші компанії Китаю зосереджені в нафтовидобувній, харчовій промисловості та банківсько-фінансовій сфері.

До 1950-х рр. технологічним вдосконаленням не приділялась увага аж до часу дослідження Р. Солоу, який виявив, що зростання інтенсивності використання капіталу відповідає лише за 12,5% вимірюваного росту продуктивності [5]. Решта пов'язана з покращенням методів виробництва, підвищенням рівня обладнання та ростом продуктивності праці. В наступних дослідженнях Ед. Денісон виявив, що 13% приросту виробництва в розрахунках на одного робітника з 1929 р. по 1982 р. можна віднести на рахунок зростаючої інтенсивності використання капіталу, 34% – підвищення освіти робочих, 22% – економія від ефекту масштабу і 68% – науково-технічного процесу [5]. Таким чином на прикладі дослідження причин продуктивності праці в США вчені могли стверджувати, що її ріст забез-

печувався за рахунок використання нових, кращих методів виробництва та більш кваліфікованої робочої сили. В свою чергу, вдосконалення методів виробництва стало одним з ключових способів технологічного прогресу.

В результаті ТНК беруть на себе основну роль інвесторів інноваційних проектів серед бізнес-суб'єктів. Намагаючись вдосконалити свої конкурентні стратегії, компанії застосовують інновації як основу конкурентоспроможності. З часом, інноваційна конкуренція виходить на якісно нові рівні, обумовлюючи суперництво між різними сферами діяльності, галузями, формами бізнесу, а в масштабах світу – між країнами [5].

Доля фінансування ТНК складає приблизно 90% від інвестицій, що йдуть в сектор інновацій від бізнес структур по всьому світі. Найбільші приватні світові інвестори продовжують збільшувати свої інвестиції, які в 2014 р. зросли на 4,9%, хоча показник росту чистих продаж в середньому для них зріс на 2,7% (див. табл. 4).

Таблиця 4
Основні показники найбільших 2500 компаній світу в 2014 році

Показник	ЄС	США	Японія	Інші країни
Кількість компаній	608	829	360	703
Інвестиції в НДДКР за 2014 рік, млрд. євро	170,9	232,2	86,6	117,5
Частка від світових інвестицій, %	28,1	38,2	14,3	19,4
Приріст інвестицій в НДДКР, %	3,3	8,1	2,6	13,1
Чисті продажі, млрд. євро	6 042,8	4 397,6	2 644,5	4 887,7
Операційний прибуток, млрд. євро	491,9	593,8	172,9	476,9
Кількість зайнятих, млн. чол.	19,7	11,6	8,3	11,6

Джерело: [6]

Загальні тенденції розподілу інвестицій ТНК по секторам дозволяють виявити сфери, які найактивніше розвиваються та можуть бути перспективними для країн. За останніми даними на 2014 р., на 11 основних секторів розробок доводиться близько 85,4% від загального обсягу світових інвестицій компаній в НДДКР [6].

Традиційно ТНК займалися НДДКР в основному в країнах базування. Але практика показує, що все частіше великі ТНК поглинають дрібні інноваційні компанії в різних країнах та регіонах. На сучасному етапі місце країни в системі світового господарства багато в чому визначається розвиненістю її наукової сфери.

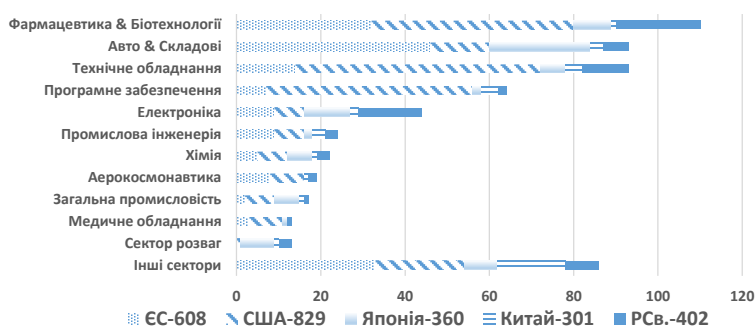

Рис. 1. Інвестиції компаній окремих регіонів в сектори, млрд. євро

Джерело: [6]

Визначаючи тенденції, що спостерігаються останні 10 років, слід зазначити спеціалізацію на секторах ринку за певними регіонами. Компанії, що базуються в ЄС, спрямовують найбільше інвестицій у дослідження і розробки у сектор Автомобілебудування та складових (24,9%), Фармацевтики та біотехнології (17,5%) і Технічне обладнання та устаткування (10,2%) (рис. 1).

Основна доля інвестицій у дослідження і розробки американських компаній концентрується на високотехнологічних галузях, а саме Технічне обладнання та техніка (25,2%), Фармацевтика та біотехнології (22,1%) і Програмне забезпечення та комп'ютерні послуги (18,2%) [6]. На ці три високотехнологічних сектори припадає 65,5% американських інвестицій у НДДКР, в той час як для ЄС – 30% і 26% для Японії.

Лідером серед інвесторів у сферу НДДКР серед найбільших ТНК надалі залишається компанія «Volkswagen», за результатами якої збільшення інвестицій у 2014 р. сягнуло 23%, що становило 11,7 млрд. євро. На другому місці компанія з Південної Кореї – «Samsung Electronics», яка збільшила інвестиції на 25,4%, тобто на 10,2 млрд. євро [6]. Третє, четверте та п'яте місце посідають «Microsoft», «Intel» та «Novartis» відповідно. Новачком в топ десятці в 2014 р. опинився «Google» (місце 6).

Таблиця 5
Компанії лідери за розміром інвестицій в технологічний розвиток за 2014 р.

№	Назва компанії	Країна	Інвестиції, млн. євро	Інвестиції компанії до її продаж, %
1	VOLKSWAGEN	Німеччина	13 120,0	6,5
2	SAMSUNG ELECTRONICS	Південна Корея	12 187,0	7,9
3	MICROSOFT	США	9 921,7	12,9
4	INTEL	США	9 502,3	20,6
5	NOVARTIS	Швейцарія	8 217,6	16,7
6	GOOGLE	США	8 098,2	14,9
7	ROCHE	Швейцарія	7 422,1	18,8
8	JOHNSON & JOHNSON	США	6 996,1	11,4
9	TOYOTA MOTORS	Японія	6 856,5	3,7
10	PFIZER	США	6 844,6	16,8

Джерело: [6]

Серед компаній, що найбільше скоротили свої інвестиції стали «Abbot Laboratories» (США) зі спадом в -66,4% (через роз'єднання), французька компанія «Peugeot» (PSA, -20,8%), фінська «Nokia» (-17,1%). Загалом топ 100 компаній інвестують частку близько 53% від загальної суми інвестицій, які генерують найбільші 2500 компаній [7].

За допомогою регресійного аналізу дослідимо вплив транснаціоналізації та інноваційної діяльності компаній на зростання світової економіки. В якості залежної змінної оберемо абсолютну величину Валового Світового Продукту (ВСП), а за незалежні – ряд змінних, що характеризують розширення, інноваційність та глобалізацію діяльності ТНК: показник валового нагромадження основного капіталу (X1), частка іноземних продажів по відношенню до загальної величини (X2), експорт філіалів

компаній (X3), прями іноземні інвестиції компаній (X4), витрати на НДДКР (X5).

Для характеристики розширення діяльності ТНК, збільшення масштабів їх розповсюдження та завоювання нових ринків факторів виробництва і товарів в першу модель (1) включимо такі незалежні змінні як показник валового нагромадження основного капіталу, частка іноземних продажів по відношенню до загальної величини, експорт філіалів компаній. В результаті отримано рівняння:

$$Y_1 = 2,737C + 0,619X1 + 0,354X2 + 0,105X3 \quad (1)$$

*** *** ** **

За оцінкою статистичних результатів даної моделі було виявлено, що всі незалежні змінні мають значний вплив на залежну змінну (ВСП), також за критерієм Стьюдента всі незалежні є значимими з довірчою ймовірністю 95%. Показник R-квадрат та його виправлене значення є близькими до 1 та становлять близько 0,929 і 0,898 відповідно, що свідчить про статистичну якість побудованої моделі.

Отже, прямий вплив на ВСП має збільшення іноземних продажів, експорту капіталу та валового накопичення капіталу. Таким чином, збільшення розширення виробничої діяльності ТНК позитивно впливає на забезпечення приросту світового продукту.

В результаті крокового підбору незалежних, була сформована друга модель (2), що характеризує інвестиційно-інноваційну діяльність ТНК:

$$Y_2 = 4,616C + 2,998X4 + 0,577X5 \quad (2)$$

*** ** ***

За результатами моделі можна узагальнити, що меншого значення для зростання ВСП серед незалежних має показник витрат на НДДКР. Змінна прямих іноземних інвестицій статистично характеризується більшою значимістю для залежної. Загалом отримана модель за значенням R-квадрат сягає 0,805, його виправлене значення 0,707, що є близьким значення до 1 і означає статистичну якість моделі.

Додатні значення незалежних X4 та X5 представляють яскраве підтвердження того, що зростання прямих інвестицій та технологічне удосконалення продукції компаній – за рахунок здійснення інвестицій в НІОКР – мають прямий вплив на зростання валового світового продукту і, таким чином, сприяють стабільному зростанню світової економіки.

Розширення таким чином функціонування ТНК в сфері інновацій має неабияке значення для розвитку та зростання світової економіки, що перетворює дану діяльність компаній з методів нарощення конкурентоспроможності в дещо більше – спосіб забезпечення довгострокового та стійкого розвитку світової економіки.

Значної уваги в XXI ст. набуває діяльність компаній в сфері «зелених» технологій та екології: проведення різноманітних заходів, дотримання норм, зменшення шкідливого впливу виробництва на навколишнє середовище та інше. Часто складаються рейтинги компаній на основі нефінансових показників, так існує рейтинг найбільш екологічних компаній складений інформаційним агентством «Newsweek».

Топ 10 «зелених» компаній світу за результатами 2015 року

№	Компанія	Сектор	Бал, %
1	Shire PLC	Охорона здоров'я	87,7
2	Reckitt Benckiser Group PLC	ІТ	83,9
3	BT Group PLC	Телекомунікації	83,2
4	Swisscom AG	Телекомунікації	82,9
5	Essilor International S.A.	Охорона здоров'я	82,0
6	Nike Inc.	Виробництво товарів	81,9
7	Unilever	Харчування та побутові товари	81,8
8	Sky PLC	Виробництво товарів	80,7
9	Siemens AG	Промисловість	79,6
10	Schneider Electric SE	Промисловість	78,8

Джерело: [8]

Сьогодні інновації є не лише чинником економічного розвитку, а й елементом репутації. Консультаційна компанія Hay Group разом з Fortune складає рейтинг компаній з найкращою репутацією World's Most Admired Companies. До головних атрибутів, що враховуються для оцінки компанії відносяться: інноваційність, практика управління персоналом, використання корпоративних активів, соціальна відповідальність, якість управління, фінансова стабільність, довгострокові інвестиції, якість товарів/послуг, глобальна конкурентоспроможність. Слід зазначити, що компанія Apple займає почесне перше місце п'ять років поспіль, кожного разу випереджуючи суперників.

Таблиця 7

Рейтинг компаній з найкращою репутацією за 2015 рік

№	Назва компанії	Країна	Бали
1	Apple	США	8,29
2	Google	США	8,25
3	Berkshire Hathaway	США	7,94
4	Amazon.com	США	7,31
5	Starbucks	США	7,7

Джерело: [9]

Висновки. Розширення таким чином функціонування ТНК в сфері інновацій має неабияке значення для розвитку та зростання світової економіки, що перетворює інноваційну діяльність компаній з методів нарощення конкурентоспроможності в дещо більше – спосіб забезпечення довгострокового та стійкого розвитку світової економіки.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що глобальне управління перспективним розвитком має включати поєднання інвестиційної, виробничої та технологічної діяльності транснаціональних компаній за напрямками: швидкий перехід до відповідальних стратегій на основі екологічних технологій, забезпечення міжнародної кооперації по загальному масштабному сприянню технічним трансформаціям.

Список використаних джерел:

1. Румянцев, А.П. Міжнародна економіка: Підручник / За ред. Румянцева А.П. – К.: Знання, 2004. – 449 с.
2. Поляков, В.В. Мировая экономика и международный бизнес / под общ. ред. В.В. Полякова, Р.К. Щедрина. – М.: Изд-во КНОРУС, 2005. – 656 с.
3. World Investment Report 2015: Reforming International Investment Governance // Офіційний сайт UNCTAD. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unctad.org/en/PublicationsLibrary>

4. Financial Times. Офіційний сайт FT. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/indepth/ft500>
5. Шерер, Ф.М. Структура отраслевых рынков: пер. с англ. / Ф.М. Шерер, Д.М. Росс. – М: Инфра-М. – 1997. – 695 с.
6. The 2015 EU Industrial R&D Investment Scoreboard. Офіційний сайт European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu>
7. World trends in R&D private investment. Офіційний сайт European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu>
8. Top 10 green companies in the world. Офіційний сайт Newsweek. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsweek.com/green/top-10-green-companies-world>
9. World's Most Admired Companies <http://fortune.com/worlds-most-admired-companies/2015/google-2/>

Аннотация: В статье исследованы современные особенности транснационализации мировой экономики. Особое внимание уделено инновационной деятельности ТНК. Осуществлен региональный и отраслевой анализ инновационной деятельности ТНК на современном этапе развития мирового хозяйства. На основе регрессионного анализа выявлены особенности влияния транснационализации и инновационной деятельности компаний на развитие мировой экономики.

Ключевые слова: ТНК, транснационализация, инновационная деятельность, международная производственная деятельность, инвестиции в технологическое развитие.

Summary: The article focuses on the main tendencies of global transnationalization process of the world economy. Special attention is paid to innovative activity of the TNCs. For proper illustration of the selected topic, the article contains regional and industrial analysis. Due to regression model the peculiarities of transnationalization and companies' innovative activity impact on world economy growth are determined.

Key words: TNCs, transnationalization, innovative activity, international production, investments into technological growth, innovative competitiveness.